

Gränsdragning mellan olika placeringsformer för barn och unga

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN 978-91-7555-086-2
Artikelnr 2013-8-2

Publicerad www.socialstyrelsen.se, augusti 2013

Förord

På uppdrag av regeringen har Socialstyrelsen kartlagt och beskrivit den gränsdragningsproblematik som finns när det gäller vård i familje- och jourhem respektive hem för vård eller boende. För genomförandet av uppdraget har Socialstyrelsen samlat in information från kommunernas socialtjänst genom en enkät, som skickats till ett slumpmässigt urval av kommuner och stadsdelar, samt anordnat ett seminarium om de aktuella frågeställningarna.

Rapporten vänder sig i första hand till regeringen, men även till kommunernas socialtjänst och intresseorganisationer inom området.

Rapporten har sammanställts av projektledaren Håkan Aronsson. I projektets arbetsgrupp har ingått Sara Billfalk (enkätkonstruktör), Rebecka Falk, Solveig Freby, Robert Linder (statistiker) och Annika Westerbom. Ansvarig enhetschef har varit Anette Richardson.

I enlighet med uppdraget har samråd skett med Utredningen om en översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, m.m. (S 2012:07). Berith Josefsson har varit Socialdepartementets kontaktperson med utredningen.

Taina Bäckström
Ställföreträdande myndighetschef

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Uppdraget</i>	8
<i>Genomförandet</i>	9
<i>Resultat av enkätundersökningen</i>	13
Familjehem med många placeringar	13
Antal placerade barn i större familjehem	17
Jourhem med många placeringar	18
Förändringar de senaste åren	20
Redovisning av de öppna svaren i enkäten	20
<i>Seminarium om gränsdragningsfrågor</i>	23
<i>Om utveckling av ett familje- och jourhemsregister</i>	25
<i>Avslutande diskussion</i>	27
<i>Referenser</i>	29
<i>Bilaga. Kvalitetsdeklaration av enkätundersökningens resultatet</i>	31
Datainsamling	31
Statistikens innehåll	31
Tillförlitlighet	31
Jämförbarhet och sammanvändbarhet	33

Sammanfattning

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga och beskriva den gränsdragningsproblematik som finns när det gäller vården i familje- och jourhem respektive hem för vård eller boende (HVB) inom den sociala barn- och ungdomsvården. I uppdraget ingår bland annat att belysa hur vanligt förekommande det är med ett relativt sett större antal barn och unga i familje- och jourhem vid ett specifikt tillfälle samt att ta fram information om hur många barn och unga som vistas i sådana hem. De framtagna uppgifterna avser situationen den 15 mars 2013.

- Cirka hälften av landets kommuner uppskattas anlita ett till två familjehem med tre barn och unga placerade. En tredjedel av kommunerna anlitar ett till två familjehem med fyra placeringar. Till stor del handlar det om placering av syskongrupper. Det finns även exempel på familjehem med fler än fyra placerade barn eller unga.
- Totalt skattas att antalet barn och unga i familjehem med tre placeringar är 1200–1300 vilket motsvarar cirka 10–11 procent av antalet familjehemsplacerade barn vid ett specifikt tillfälle. Antalet barn och unga i familjehem med fyra placeringar skattas till 400–500 vilket på motsvarande sätt utgör ungefär 3 procent av familjehemsplacerade barn och unga.
- Ungefär en sjättedel av landets kommuner anlitar 1–4 jourhem med tre placeringar, medan ungefär var tjugonde kommun anlitar jourhem med sammanlagt fyra placeringar.
- Totalt uppskattas att 190–250 barn och unga var placerade i jourhem med tre eller flera placeringar.
- I de öppna svaren i enkäten, och vid ett anordnat seminarium om de aktuella gränsdragningsfrågorna, ger kommunerna exempel på att familjehem kan bli mer eller mindre yrkesmässiga och att de egentligen bedriver verksamhet som liknar HVB.
- Socialstyrelsen anser att frågan om införandet av ett register över familje- och jourhem bör utredas. Införandet av ett sådant register innebär en utvidgning och utveckling av arbetet med förteckningarna över familjehemsplacerade barn, vilket gör det möjligt att kontinuerligt följa utvecklingen inom samtliga de områden som ingår i det föreliggande uppdraget.

Uppdraget

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga och beskriva den gränsdragningsproblematik som finns när det gäller vården i familjehem och jourhem respektive hem för vård eller boende (HVB) inom den sociala barn- och ungdomsvården (S2012/8963/FST). Gränsen mellan å ena sidan familje- och jourhem och å andra sidan HVB är i vissa avseenden otydlig. Ett familje- eller jourhem kan bedriva verksamhet som liknar den vid HVB bland annat genom att ta emot ett relativt stort antal barn och unga för kortare eller längre tid. Förutsättningarna för att bedriva tillsyn över verksamheterna är olika för de olika placeringsformerna.

Vidare nämns att det för närvarande saknas en nationell bild av omfattningen av familje- eller jourhem som bedriver verksamhet som liknar verksamhet vid HVB.

I uppdraget ingår att belysa hur vanligt förekommande det är med ett relativt sett större antal barn och unga i familje- och jourhem vid ett specifikt tillfälle. Det efterfrågas information om hur många barn och unga som finns i sådana hem, hur många familje- och jourhem det gäller, samt hur långa tidsperioder placeringarna kan omfatta. Även konsulentstödda familjehem och jourhem ska omfattas. Kartläggningen ska också belysa i vilken utsträckning de aktuella placeringarna skett enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, respektive lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Även annan information som bedöms relevant och belyser den nämnda gränsdragningsproblematiken ska redovisas.

Samråd ska ske med Utredningen om en översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga m.m. (S 2012:07).

Genomförandet

I detta avsnitt redovisas arbetet med att samla in uppgifter till utredningen och de överväganden som gjorts beträffande möjligheter att använda olika källor.

Det finns inget enskilt register eller någon annan sammanställning som kan ge svar på de frågor som ställs i uppdraget. I utredningen har därför en enkätundersökning genomförts och ett seminarium anordnats för att belysa frågeställningarna.

Uppgifter om tidsperioder för placeringar i familje- och jourhem med ett relativt sett större antal barn och unga i familje- och jourhemmen har inte varit möjliga att få fram. Dels har det inte varit möjligt att använda förteckningarna över barn och unga i familjehem, där information om tidsperioder finns med, (se nedan) på grund av för stort bortfall, dels bedömer Socialstyrelsen frågan om tidsperioder alltför komplicerad för att kunna belysas i en enkät till ett urval av kommuner.

Möjligheterna att hämta information genom förteckningarna undersöktes parallellt med framtagandet av en enkät. En bedömning gjordes tidigt i arbetet att en enkätundersökning var nödvändig antingen för att komplettera eller för att helt ersätta information från förteckningarna, i den mån de inte gick att använda överhuvudtaget.

Registret över socialtjänstens insatser

I Socialstyrelsens register över socialtjänstens insatser för barn och unga finns inga uppgifter som kan användas som direkt underlag till uppdraget. I registret finns personnummerbaserade uppgifter om heldygnsplaceringar beträffande placeringsform, laglig grund för placeringen, placeringstider med mera. Däremot finns det inga uppgifter om vilket familje- eller jourhem som tar emot barnet, vilket innebär att information saknas om antalet placerade barn eller unga i ett visst familjehem eller ett visst jourhem.

Förteckningarna över barn i familjehem

En tänkbar källa för att belysa en del av de aktuella frågeställningarna är de förteckningar över barn som vistas i familjehem eller annat enskilt hem som kommunerna lämnat till Socialstyrelsen (de ska från och med 1 juni 2013 lämnas till Inspektionen för vård och omsorg, IVO) enligt 7 kap.1 § socialtjänstförordningen, (2001:937), SoF, samt Socialstyrelsens föreskrifter SOSFS 2003:15: om socialnämndens skyldighet att föra förteckning över barn som vistas i familjehem eller annat enskilt hem (ändrad genom SOSFS 2011:14 och SOSFS 2013:24). En begränsning, sett i relation till uppdraget, är att förteckningarna inte omfattar några uppgifter om jourhem eller uppgifter om ungdomar i åldern 18–20 år. Svarsfrekvensen på förteckningarna är endast 62 procent, trots att påminnelser har skickats ut till kommunerna

att lämna in förteckningarna. Andelen svarande kommuner avser situationen den 18 april, vilket bedömdes som ett slutdatum för att det skulle vara möjligt att kunna bearbeta inlämnat materialet inom tidsramarna för uppdraget. Ordinarie slutdatum för inlämnandet av förteckningarna är den 31 januari varje år.

Förteckningarna som underlag i utredningen

Av förteckningarna framgår bland annat namn och personnummer på de placerade barnen, namnet på en förälder i familjehemmet, vistelseperiod, placerande kommun och i vilken kommun familjehemmet är beläget. Om så gott som samtliga kommuner hade lämnat in förteckningar hade det varit möjligt att göra en uppskattning av antalet barn som vid en given tidpunkt vistas i familjehem av en viss storlek. En sådan skattning skulle emellertid vara behäftad med flera felkällor. Om flera kommuner uppger samma familjehemsförälder, men stavar namnet olika skulle det vid granskningen vara svårt att avgöra om det rör sig om ett eller flera familjehem. Flera familjehemsföräldrar inom en kommun kan ha samma namn och skulle vid bearbetningen riskera att betraktas som ett enda familjehem. Om flera kommuner placerat barn i samma familjehem, men en av kommunerna uppgett en av familjehemsföräldrarna och övriga en annan, skulle risken vara stor att familjehemmet vid bearbetningen räknades som två familjehem. Dessa felkällor till trots skulle det troligtvis ha varit möjligt att göra en grov uppskattning av antalet familjehem där ett större antal barn var placerade. När data nu saknas från ett stort antal kommuner blir uppgiften omöjlig. Om ett familjehem ger intryck av att till exempel ha två placerade barn när data samlats in från två tredjedelar av landets kommuner kan man inte utgå från att detta är riktigt, eftersom det inte varit möjligt att samla in data från samtliga kommuner.

Enkätundersökning

För att inhämta grundläggande information har en enkät utformats med frågor som är direkt relaterade till uppdraget. I uppdraget nämns att situationen ska belysas vid ett specifikt tillfälle. En del av frågorna är av sådan karaktär att socialtjänsten i kommunerna inte självklart har tillgång till svaren. Ett exempel är antalet placeringar från andra kommuner än den egna. Detta är samtidigt en central frågeställning för att få fram information om hur många barn och ungdomar det finns sammanlagt i ett familje- eller jourhem, då ett hem kan ta emot placeringar från flera kommuner samtidigt.

Frågorna ska belysas utifrån situationen vid ett specifikt tillfälle. En testenkät visade att kommunerna hade svårigheter att redovisa antalet placerade barn och unga från andra kommuner längre tillbaka i tiden. Därför valdes ett datum som låg i nära anslutning till svarsperioden för enkäten. På så sätt kunde kommunerna enklare komplettera uppgifterna ur de egna databaserna. I enkätsvaren beskriver kommunerna därmed en faktisk situation, och till viss del en skattad situation, den 15 mars 2013 beträffande de olika frågeställningarna. Detta innebär i sin tur att det inte är möjligt att jämföra antalet barn och unga i större familje- och jourhem med uppgifter från Socialstyrelsens barn- och unga register om det totala antalet placerade barn i sådana

hem vid ett och samma datum, den 1 nov 2012, vilket var den ursprungliga planeringen. Även om jämförelsen i utredningen därför redovisas utifrån skilda datum kan den ändå ge en grov uppskattning av proportionerna.

Svarsfrekvens på enkäten är 80 procent. En viss andel av kommunerna har svarat ”vet ej” på några av frågorna.

I redovisningen finns skattningar av svaren till riksnivå.

Metodbeskrivning, enkät och statistiska beräkningar

I detta avsnitt redovisas i korthet metodiken för den webbenkät som genomfördes under april 2013 och avsåg situationen den 15 mars samma år. Enkäten riktades till ett slumpmässigt urval av kommuner och stadsdelar i storstäderna.

Kommunernas villkor varierar i en rad avseenden. Befolkningsstorleken kan påverka förutsättningarna, som också av andra skäl kan vara annorlunda i större kommuner och städer än på mindre orter. Därför delades kommunerna in i två strata efter antal invånare. Stadsdelarna utgjorde en tredje grupp. Separata urval drogs ur vart och ett av dessa strata.

De kommuner som inte besvarat enkäten inom svarsperioden fick en påminnelse via mejl. Efter ytterligare någon vecka gjordes en telefonpåminnelse.

Svarsfrekvensen är högre bland de mindre kommunerna och storstädernas stadsdelar än bland de kommuner som har fler än 30 000 invånare. De kommuner/stadsdelar som besvarat enkäten får representera samtliga kommuner/stadsdelar inom respektive stratum. Vid riksskattningarna har korrigerats för att andelen svarande varierar mellan strata.

Totalt bestod urvalet av 88 kommuner och 12 stadsdelar, av vilka 70 kommuner och 10 stadsdelar besvarade enkäten.

Tabell 1. Urval och svarsfrekvens beträffande enkätundersökningen.

Kommun- storlek	Antal kommu- ner/ stadsdelar	Urval	Antal svarande	Ovägt bortfall i procent
<30 000 invå- nare	209	66	54	18
>30 000 invå- nare	78	22	16	27
Stadsdelarna i Göteborg, Malmö och Stockholm	34	12	10	17
Totalt	321	100	80	20

I de fall det var svårt eller omöjligt för kommunerna att få fram exakta antalsuppgifter uppmanades kommunerna/stadsdelarna att uppge en ungefärlig uppgift eller uppskatta antalet i form av ett intervall. I det senare fallet har intervallets mittpunkt använts vid beräkningarna. Om det inte heller var

möjligt att ge ett svar i intervallform, ombads kommunerna/stadsdelarna att inte lämna frågan obesvarad utan att ange "vet ej" som sitt svar.

I rapporten har rikssiffror skattats för det totala antalet barn och unga som var placerade i familje- eller jourhem med tre barn eller fler. I dessa fall har kommuner och stadsdelar som besvarat frågorna med "vet ej" eller avstått från att svara ingått i beräkningarna med medianvärdet för det stratum de tillhör.

Samtliga kommuner/stadsdelar som besvarat enkäten har uppgett hur många familjehem de anlitade den 15 mars 2013. Den följande frågan gällde hur många av dessa familjehem som även anlitas av andra kommuner eller stadsdelar. En kommun har besvarat denna fråga med "flertalet". Beräkningarna kräver numeriska svar och för denna kommun har sextio procent av de anlitade familjehemmen ansetts ha placeringar från andra kommuner.

Skattningarna i rapporten gäller riket i dess helhet. De är dock behäftade med en viss osäkerhet som följer av att inte samtliga kommuner och stadsdelar givits möjlighet att besvara enkätfrågorna, utan enbart ett urval av dem. Hade andra kommuner och stadsdelar ingått i urvalet hade skattningarna förmodligen blivit annorlunda. Att slumpen fått avgöra vilka som ingår i urvalet gör att osäkerheten går att beräkna. De konfidensintervall som redovisas i rapporten är 95-procentiga och ett exempel får illustrera tolkningen: Utifrån de besvarade enkäterna har uppskattas att 17 (± 7) procent av landets kommuner anlitade 3–5 familjehem med ett visst antal placerade barn. Skulle man dra urvalet ett mycket stort antal gånger, så skulle skattningarna i 95 procent av fallen hamna mellan 10 och 24 procent.

Seminarium

För att komplettera resultaten av enkätundersökningen anordnades ett seminarium för diskussion med representanter från kommuner, Utredningen om tvångsvård för barn och unga¹ och ansvariga för utredningen vid Socialstyrelsen. Det övergripande syftet med seminariet var att ta del av erfarenheter från kommunerna inom det aktuella området och få illustrationer från den praktiska verksamheten beträffande placeringar av barn och unga i familje- och jourhem med relativt sett många placeringar.

¹ (S 2012:07)

Resultat av enkätundersökningen

Familjehem med många placeringar

Begreppet familjehem

Med familjehem avses, enligt 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937) SoF, ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Med yrkesmässigt bedriven verksamhet avses att den bedrivs kontinuerligt i förvärvssyfte [1].

Familjehem med placeringar från flera kommuner

En av frågeställningarna i uppdraget är hur pass vanligt förekommande det är att ett familjehem tar emot ett relativt sett större antal barn eller unga. I den mån ett familjehem tar emot barn och ungdomar från endast en kommun är det enkelt för denna kommun att ha kunskap om utvecklingen av antalet placeringar. Det är däremot inte självklart att en kommun har registrerat uppgifter om placeringar från andra kommuner än den egna. I detta sammanhang ska nämnas den bestämmelse i 6 kap 6a § SoL om utvidgad informations- och samrådsskyldighet mellan kommuner som infördes 1 januari 2013.

För att få en uppfattning om hur pass vanligt det är att barn och unga från flera kommuner samtidigt är placerade i ett familjehem ställdes en fråga om kommunernas erfarenheter inom detta område.

På riksnivå skattas att ungefär 80 procent av kommunerna och stadsdelarna den 15 mars 2013 anlitade minst ett familjehem med placeringar från flera kommuner samtidigt. Som underlag för denna skattning finns de kommuner som har haft möjlighet att ta fram de efterfrågade uppgifterna. Cirka 10 procent av de svarande kommunerna har svarat "vet ej" på denna fråga, vilket kan bero på att uppgifter om placeringar från andra kommuner inte finns registrerade i dessa kommuners datasystem.

Konsulentstödda familjehem

I enlighet med uppdraget omfattar enkätundersökningen frågor om konsulentstödda familjehem.

"Med konsulentstödda familjehem avses verksamheter som anlitas av kommunerna för att få tillgång till familjehem eller jourhem samt handledning och lättillgängligt stöd av en konsulent. Verksamheterna går under olika beteckningar som "konsulentstött familjehemsvård", "förestärkt familjehemsvård", "paraplyorganisationer" etc." [1].

Även om en konsulentstött verksamhet anlitas för rekrytering av familjehem samt stöd och handledning till det enskilda familjehemmet, så är det

socialnämnden i den enskilda kommunen som ansvarar för familjehemsutredningen, planeringen och uppföljningen av barnets vård.

Kommunerna tillfrågades hur många av de familjehem som anlätades som var konsulentstödda. Samtliga svarande kommuner har angett i vilken grad de anlätade konsulentstödda familjehem den 15 mars 2013.

Skattningen på riksnivå visar att en klar majoritet av kommunerna (cirka 75 procent) anlätade minst ett konsulentstött familjehem för placering den 15 mars 2013. Arton procent av kommunerna anlätade ett konsulentstött familjehem. Andelen kommuner som anlätade två till tre konsulentstödda familjehem var också 18 procent. I övrigt visar svaren på en stor spridning mellan kommunerna beträffande dem som anlitar ännu fler sådana hem. Tjugofem procent av kommunerna anlitar inte något konsulentstött familjehem överhuvudtaget.

Vid en enkätundersökning till chefer inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO) år 2008 [2] uppgav 80 procent av de svarande kommunerna att de under året anlitat konsulentstött verksamhet för förstärkt familjehemsvård. I samma undersökning skattades det totala antalet flickor och pojkar som var placerade i konsulentstödda familjehem den 1 april 2008 till 1 500, vilket enligt denna utredning motsvarade cirka 13 procent av samtliga familjehemsplacerade barn och unga.

Familjehem med tre eller fler placerade barn och unga

I uppdraget ingår bland annat att belysa... *"hur vanligt förekommande det är med placeringar i familjehem eller jourhem med ett relativt sett större antal barn eller ungdomar vid ett specifikt tillfälle"*.²

Som tidigare nämnts har det inte varit möjligt att använda uppgifter i förteckningarna över barn som vistas i familjehem för att få fram den efterfrågade informationen då bortfallet var för stort. En samkörning av uppgifterna från samtliga kommuner skulle teoretiskt sett kunna ge svar på frågan om hur många barn som finns i varje familjehem och hur många familjehem som tar emot ett stort antal barn och unga vid ett specifikt tillfälle.

Genom enkätundersökningen har Socialstyrelsen inhämtat uppgifter för att ur en annan utgångspunkt försöka belysa frågan om barn och unga i familje- och jourhem med många placeringar. Kommunerna tillfrågades således hur många av de familjehem som de anlätade den 15 mars 2013 som hade 3, 4, 5 respektive 6 barn eller fler placerade hos sig. Därigenom inhämtas uppgifter om de enskilda kommunernas placeringar i denna typ av familjehem. Det är dock inte möjligt att på ett enkelt sätt summera antalet familjehem för att få fram en uppgift om hur många familjehem det handlar om som tar emot ett större antal barn. Flera kommuner kan ha uppgivit samma familjehem för denna typ av placering. En summering skulle vara möjlig endast om samtliga barn i ett familjehem kommer från en kommun. Kommunernas svar på frågan om familjehemmen tar emot barn från andra kommuner visar att det är relativt vanligt.

² Uppdrag att kartlägga och beskriva gränsdragning mellan familjehemsvård och hem för vård eller boende inom den sociala barn- och ungdomsvården S2012/8963FST (Socialdepartementet).

Det som däremot kan beskrivas är hur stor andel av kommunerna som vid ett specifikt tillfälle (15 mars 2013) hade barn och unga placerade i familjehem med 3, 4, 5 respektive 6 barn eller fler. Kommunernas svar på dessa frågor inkluderar också i vilken utsträckning det handlar om placering av syskon i samma familjehem, vilket ju kan vara en förklaring till att det finns många barn i ett familjehem. Att syskon som placeras ska bo i samma familje- eller jourhem kan sägas vara en utgångspunkt vid beslut och genomförande av en placering i familjehem [1]. Det är därför viktigt att i samband med beskrivningen av familjehem som tar emot många barn också få en bild av i vilken utsträckning det handlar om placeringar av syskon.

Tabell 2 är en skattning av andelen kommuner i riket som den 15 mars 2013 placerat barn och unga i familjehem med ett relativt sett större antal barn. Antalet anlitade familjehem har delats in i intervaller 1–2, 3–5 respektive 6–8 sådana familjehem. Tabellen ger en överblick över dels kommunernas beslut att anlita familjehem med många barn och unga, dels benägenheten att anlita sådana familjehem relaterad till det sammanlagda antalet barn och unga i hemmet.

Tabell 2. Andel kommuner i procent som anlitat familjehem med 3, 4 eller 5 placerade barn och unga. Konfidensintervall 95 procent.

Antal anlitade familjehem	Familjehem med ...		
	3 barn och unga	4 barn och unga	5 barn och unga
0	19(±8)	54(±10)	78(±8)
1–2	47(±10)	32(±9)	13(±7)
3–5	17(±7)	8(±5)	3(±3)
6–8	10(±6)	2(0–5)	0(0–2)
39*	2(0–5)	0(0–2)	0(0–2)
Vet ej/ej svar	5(±4)	5(±4)	6(±5)
Totalt	100	100	100

*)Kommentar: En kommun i urvalet har angett att de har anlitat 39 familjehem som har 3 barn placerade.

Familjehem med sammanlagt tre placeringar

Den skattade andelen kommuner i riket som anlitade 1–2 familjehem med sammanlagt 3 placeringar är cirka 47 procent, 17 procent anlitade 3–5 sådana hem medan runt 10 procent anlitade 6–8 familjehem som tog emot tre barn. Cirka 19 procent anlitade inte hem med tre barn eller unga placerade.

Kommunerna tillfrågades också om syskonplaceringar från den egna och andra kommuner i de familjehem som anlitas med tre placerade barn eller unga. Den skattade andelen familjehem på riksnivå med syskonplaceringar är 43 procent i denna grupp av familjehem. Det är således en betydande andel av familjehemmen i den aktuella kategorin (tre barn) som tar emot sys-

kon i sitt hem. Det finns inga uppgifter om det är två eller flera syskon i familjehemmet.

Familjehem med sammanlagt fyra placeringar

Cirka 32 procent av kommunerna anlidade 1–2 familjehem med sammanlagt fyra placerade barn och unga, medan 8 procent anlitar 3–5 sådana hem. Några kommuner har anlitat mellan 6 och 8 familjehem med fyra placeringar. Den skattade andel kommuner i riket som inte anlitar familjehem med sammanlagt fyra placeringar är omkring 54 procent.

Kommunerna tillfrågades också om placering av syskon i de familjehem som anlitas med sammanlagt 4 placerade barn eller unga. Den skattade andelen familjehem på riksnivå med syskonplaceringar är cirka 50 procent, i denna grupp av familjehem. Det har inte varit möjligt att få fram exakta uppgifter om hur pass stora syskongrupper från den enskilda kommunen som det handlar om. Av de öppna svaren från kommunerna framgår dock att det i vissa fall kan handla om placeringar av hela syskongrupper på 4 barn och ungdomar som man inte vill splittra.

Familjehem med sammanlagt fem placeringar

Familjehem med sammanlagt 5 barn eller unga i hemmet anlitas också av kommunerna. Cirka 13 procent av kommunerna anlitar 1–2 sådana hem. Det finns även exempel på kommuner som anlitat 3–5 sådana familjehem. Den skattade andelen kommuner i riket som inte anlitar något familjehem med sammanlagt 5 placeringar är cirka 78 procent.

Kommunerna tillfrågades också om syskonplaceringar i de familjehem som anlitas med fem placerade barn eller unga. Den skattade andelen familjehem på riksnivå med syskonplaceringar i denna kategori är omkring 45 procent. Det är således även i denna kategori av familjehem, som tar emot fem barn, en betydande andel som tar emot syskon. Det har inte varit möjligt att få fram uppgifter om hur pass stora syskongrupper från den enskilda kommunen som det handlar om. Utifrån kommunernas kommentarer och observationer i de nämnda förteckningar kan man utgå ifrån att det även här i vissa fall kan röra sig om stora syskongrupper som är placerade i samma familjehem. Kommunerna uppger att man inte vill splittra syskonen vid placeringen.

Familjehem med sammanlagt sex barn eller fler placerade

Familjehem med fler än fem barn förefaller vara mycket ovanliga. Några enstaka kommuner har uppgett att de anlitar sådana hem. Även i denna kategori kan det antas att den inkluderar syskongrupper.

Diskussion

Uppgifterna i tabell 2, och kompletterande uppgifter om placering av syskongrupper, visar att det finns familjehem som tar emot ett relativt sett större antal barn. Cirka hälften av kommunerna anlitar till exempel 1–2 familjehem med sammanlagt 3 placeringar. Det finns uppenbart ett relativt

stort behov av denna typ av familjehem utifrån det faktum att man inte vill splittra syskongrupper som placeras. Det bör dock noteras att familjehem med tre placeringar där det inte finns syskongrupper också förekommer. Uppgifterna från kommunerna om det totala antalet placerade barn i hemmet liksom uppgifterna om syskonplaceringar utgår från den svarande kommunens kunskap om situationen.

I de öppna svaren finns också observationer om att bristen på familjehem, och att ett familjehem kan ta emot barn och unga från flera olika kommuner samtidigt, kan medverka till att det finns ett relativt sett större antal barn i ett familjehem.

Tabell 2 visar vidare att vid sammanlagt 4 placeringar sker det en tydlig förändring beträffande andelen kommuner som inte anlitar ett större familjehem. Skattningen visar att något mer än hälften av kommunerna (54 procent) inte anlitar sådana hem. Det ska jämföras med att cirka 19 procent av kommunerna inte anlitar familjehem med tre placeringar. Tendensen fortsätter beträffande kommuner som inte anlitar familjehem med sammanlagt 5 placeringar. Samtidigt kan noteras att cirka en tredjedel av kommunerna anlitar 1–2 familjehem med sammanlagt 4 barn och unga i hemmet. Det tyder på ett behov av denna typ av familjehem men det kan samtidigt inte uteslutas att det är ett utslag av en allmän brist på placeringsmöjligheter i familjehem.

Ett tydligt utslag av undersökningen är att en majoritet av landets kommuner använder familjehem med sammanlagt tre placeringar. För en stor andel av kommunerna handlar det inte om att anlita speciellt många familjehem av denna typ (1–2 stycken) men det är uppenbart att behovet finns och att kommunerna sammantaget har stor erfarenhet av denna typ av familjehem.

Antal placerade barn i större familjehem

Totala antalet barn i familjehem med många placeringar

I detta avsnitt görs, i enlighet med det som efterfrågas i uppdraget, en skattning av det totala antalet barn och unga i familjehem med många barn.

Tabell 3. Skattat antal barn och unga placerade i familjehem med flera barn.

Antal barn i familje- hemmet	Skattat antal barn totalt (95 procentiga konfidensintervall)
3	1260 (1190,1330)
4	430 (390,470)
5	180 (160,210)
6+	80 (70,100)
Totalt	1950(1870,2040)

Som framgår av tabell 3 skattas att cirka 1200–1300 barn och unga var placerade i familjehem med sammanlagt tre placeringar, ungefär 430 i familjehem med 4 barn och cirka 180 i familjehem med sammanlagt 5 placeringar. Uppgifterna i tabellen kan jämföras med att sammanlagt 11 329 barn och unga 0–21 år var placerade i familjehem den 1 nov 2012 [3]. Enkätsvaren beskriver situationen den 15 mars 2013 och det hade varit önskvärt att kunna jämföra med statistik för innevarande år vilket tyvärr inte är möjligt. En jämförelse med 1 nov 2012 ger dock en bild av andelen barn och unga i familjehem med sammanlagt tre placeringar. En uppskattning är således att ungefär 10–11 procent av familjehemsplacerade barn eller unga var placerade i familjehem med sammanlagt tre placeringar och att cirka 3–4 procent av barnen återfanns i familjehem med sammanlagt 4 barn och unga placerade i hemmet.

Som framgår av tidigare avsnitt tar många familjehem med ett större antal placeringar emot syskongrupper (två eller fler syskon i samma hem).

Lagmässig grund för placering i familjehem med tre eller fler placeringar

I uppdraget ingår även att belysa i vilken utsträckning de barn och unga som placeras i relativt sett större familjehem placeras enligt SoL eller LVU. Totalt skattas att på riksnivå ungefär 55 (± 10) procent av placeringarna i de aktuella familjehemmen sker enligt SoL medan ungefär 45 (± 10) procent sker med stöd av LVU. Uppgifterna avser situationen den 15 mars 2013.

Jourhem med många placeringar

Med jourhem avses ett enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran (se 6 kap 6 § tredje stycket SoL).

I uppdraget ingår att, på motsvarande sätt som för familjehem, belysa frågor om barn och unga som är placerade i jourhem med ett relativt sett större antal placeringar vid ett specifikt tillfälle. Det efterfrågas information om hur många jourhem det handlar om, och hur många barn som finns i den aktuella formen av jourhem. Även konsulentstödda jourhem ska omfattas. På samma grunder som anges inledningsvis så har uppgifter om tidsperioder som barnen eller ungdomarna är placerade i sådana jourhem inte varit möjliga att få fram.

Förteckningar över barn som vistas i familjehem (se s.9) omfattar inte information om placeringar i jourhem. Även om bortfallet beträffande förteckningarna varit mindre skulle de således inte ha varit användbara för information om antal barn som placerats i jourhem eller antal jourhem som tar emot många barn.

Jourhem med placeringar från flera kommuner

På motsvarande sätt som för familjehem ingår det i uppdraget att belysa hur pass vanligt det är att ett jourhem vid ett specifikt tillfälle tar emot många barn. I den mån ett jourhem tar emot barn från endast den egna kommunen är det givetvis enkelt att ha god kännedom om antalet placerade barn i

hemmet. Om ett jourhem anlitas av flera kommuner samtidigt är det däremot inte lika enkelt för en kommun att hela tiden ha aktuell kunskap om antalet placeringar. Det ligger även i sakens natur att det kan handla om akuta placeringar. För att få en uppfattning om hur pass vanligt det är att ett jourhem tar emot barn från flera kommuner samtidigt ställdes en fråga om detta till kommunerna. Bestämmelsen i 6 kap 6 § SoL som infördes den 1 januari 2013 om utvidgad informations- och samrådsskyldighet omfattar även jourhem (se s. 12). Det kan dock tänkas uppkomma brister i informationen mellan kommunerna beträffande placeringar i samma jourhem på grund av akuta situationer. En skattning till riksnivå visar att en majoritet av kommunerna (70 procent) inte anlitar jourhem som tar emot barn från flera kommuner. Underlaget för denna skattning utgörs av de kommuner som har haft möjlighet att ta fram efterfrågade uppgifter. Nio procent av de svarande kommunerna har svarat ”vet ej” på denna fråga, vilket kan bero på att uppgifter om placeringar från andra kommuner inte finns registrerade i dessa kommuners datasystem.

Konsulentstödda jourhem

Uppdraget omfattar även konsulentstött verksamhet inom området jourhem. Ungefär en femtedel av kommunerna anlitar ett eller flera konsulentstödda jourhem vid en skattning till riksnivå.

Jourhem med tre eller fler placerade barn och ungdomar

I enkäten har kommunerna tillfrågats hur många av de jourhem som de anlidade den 15 mars 2013 som hade 3, 4, 5 respektive 6 barn placerade hos sig. Därigenom inhämtades uppgifter om de enskilda kommunernas placeringar i sådana jourhem. Det är dock inte möjligt att summera kommunernas uppgifter om jourhemmen för att få fram det totala antalet jourhem med många placeringar, då ett hem som nämnts kan ha anlitats av flera kommuner samtidigt.

Det som däremot kan beskrivas på riksnivå är hur stor andel av kommunerna som vid ett specifikt tillfälle har barn och unga placerade i jourhem med ett angivet antal barn.

Tabell 4. Andel kommuner i procent som anlitar jourhem med 3, 4 eller 5 placerade barn och unga. Konfidensintervall 95 procent.

Antal anlidade jourhem	Jourhem med ...		
	3 barn och unga	4 barn och unga	5 barn och unga
0	76(±8)	89(±6)	92(±5)
1–4	17(±7)	5(±4)	1(0–3)
Vet ej/ej svar	6(±5)	6(±5)	6(±5)
Totalt	100	100	100

Vid en skattning till riksnivå har cirka 17 procent av kommunerna anlitat

1–4 jourhem med sammanlagt 3 barn eller unga placerade. Omkring 76 procent av kommunerna har inte anlitat något sådant jourhem.

Beträffande jourhem med 4 placeringar visar skattningen till riksnivå att cirka 89 procent inte anlitar sådana hem.

Antal barn i jourhem med flera barn

Totalt uppskattas att 190–250 barn och unga var placerade i jourhem med sammanlagt tre barn eller fler den 15 mars 2013. Av dessa var 100–140 placerade i jourhem med sammanlagt 3 barn.

Lagmässig grund för placering i jourhem med tre eller fler placering

I uppdraget ingår även att redovisa i vilken utsträckning placeringarna i jourhem med ett större antal barn och unga skett med stöd av SoL eller LVU. Totalt skattas att andelen barn som placeras enligt SoL i hem med tre eller fler placeringar är cirka 59 (± 10) procent och att motsvarande andelen barn placerade enligt LVU är omkring 41 (± 10) procent. Uppgifterna avser situationen den 15 mars 2013.

Förändringar de senaste åren

Kommunerna ombads också att uppskatta om antalet familjehem respektive jourhem som tar emot många barn förändrats under den senaste treårsperioden. Cirka hälften av kommunerna anser att det inte har skett någon förändring. Elva procent av kommunerna, skattat på riksnivå, noterar att det skett en ökning och tre procent att det skett en minskning. Övriga kan inte bedöma om det finns några tendenser.

Redovisning av de öppna svaren i enkäten

Enkäten till kommunerna var indelad i fyra frågeområden

- Anlitade familjehem.
- Placerade barn och unga i familjehem.
- Anlitade jourhem.
- Placerade barn och unga i jourhem.

Förutom svar på frågor om antal familjehem och antal barn inom de aktuella områdena, fanns en möjlighet att lämna öppna svar inom varje frågeområde, samt att i övrigt komplettera bilden utifrån ett lokalt perspektiv. Kommentarer redovisas här med en annan indelning än de fyra frågeområdena då flera av kommentarerna samtidigt berör många områden. Alla kommuner har inte lämnat öppna svar. Sammanställningen ska ses som exempel på områden som enskilda kommuner särskilt vill lyfta fram och som en illustration och komplettering till de redovisade sifferuppgifterna i rapporten.

Övergripande synpunkter i de öppna svaren

Flera kommuner understryker att placering i familjehem och jourhem med många barn ofta handlar om syskon som man inte vill splittra i samband med en placering. Det finns även kommentarer att vissa familjehem vill ha flera placeringar då de är beroende av arvodet för att kunna växla mellan ett vanligt arbete och uppdraget som familjehemsförälder, och att dessa familjer blir allt fler.

Att familjehemmet har flera egna barn eller barn där det finns beslut om vårdnadsöverflyttningar beskrivs också som ett skäl till att det kan finnas många barn och ungdomar i en familj som tar emot en placering från en socialnämnd. (Undersökningen omfattar inte familjens egna barn eller vårdnadsöverflyttningar, men detta omnämns ändå till viss del i de öppna svaren.) Det finns vidare kommentarer om att familjehem kan se sin verksamhet som professionell och att man i en viss situation kan beskriva det som att man har en ledig plats. Flera kommuner nämner att familjehem kan vara mycket institutionslika ...”där man inte längre kan betrakta det hela som en familj utifrån barnets behov”. Någon kommun beskriver även att... ”Socialstyrelsen borde tillsyna denna form av familjehem som oftast har placeringar som enda inkomstkälla och drivs mycket institutionslikt där man inte längre kan betraktas som en familj utifrån barnets behov.”

Det finns också exempel på att anledningen till att det är många barn placerade i ett jourhem vid ett visst tillfälle kan vara stor efterfrågan på plats för ensamkommande asylsökande barn.

Vidare finns i de öppna svaren exempel där man direkt efterfrågar en tydlig gräns för hur många barn man får ha för att kunna betraktas som ett familjehem eller jourhem. Alltför många placerade barn i samma familj tyder på att man har fel utgångspunkt, att man har ett visst antal platser. Var går då gränsen för att familjehemmet ska vara familjelikt? En kommun kan också ha tagit egen ställning till att inte placera tre barn eller fler i ett familjehem, och rekryterar inte familjehem som vill ha ett stort antal barn.

Barn och ungdomar som placeras är i behov av mycket stöd

I de öppna svaren nämns vidare att de placerade barnen många gånger har omfattande och krävande behov. Ett familjehem bör därför inte ha för många placeringar. Det handlar om att se till barnets bästa och att bo i ett hem med ett stort antal barn är inte alltid förenligt med detta. Ett familjehem ska också tillgodose behov av till exempel läxhjälp, finnas med vid olika möten med mera. Vid ett mindre antal barn i hemmet är förutsättningarna för detta bättre. Barn i kris behöver omvårdnad och det är svårt att tillgodose om det är tre barn i placerade i familjen, fränsett om de är syskon. En förutsättning för att behålla familjehemskänslan är således att det inte är för många barn placerade i hemmet.

Skäl som kan motivera fler placeringar

I de öppna svaren nämns också att i vissa fall kan det finnas fördelar med att ha flera barn placerade i ett och samma familjehem eller jourhem. Det handlar företrädesvis om syskongrupper som inte bör splittras. Ett familjehem

kan också ha tillräcklig erfarenhet och förmåga att tillgodose ett större antal barns behov. Det är viktigt att inte enbart se till antalet barn eller att sätta en numerär gräns. Det beror mycket på bostaden, familjens kapacitet och närvaro.

Samverkan mellan kommuner

Det nämns vidare i de öppna svaren att det fortfarande kan brista i samverkan och kommunikation mellan kommuner då familjehem tar emot barn från flera kommuner. Det förekommer att familjehem har tagit emot barn och ungdomar från andra kommuner utan föregående kontakt mellan de placerande kommunerna så att antalet barn i ett familjehem ökar utan att en kommun med barn i ett familjehem har kunskap om förändringen. Samrådet mellan kommuner är viktigt, då en placerande kommun måste ha kunskap om vad som händer med helheten i ett familjehem. När efterfrågan på familje- och jourhem ökar, och det är svårt att nyrekrytera sådana, finns tendenser att en kommun placerar ytterligare barn i familjehem som redan har många barn för att lösa situationen. Även om en kommun har som riktlinje att ett familjehem inte ska ha fler än två barn, om det inte är en syskongrupp, så kan ett familjehem ta emot barn från andra kommuner trots avrådan från en kommun som redan placerat ett barn i hemmet.

”Matchning” familjehem och barn

Det kan vara både positivt och negativt med flera barn i ett familjehem. För att det ska bli bra handlar det dels om att ”matcha” barn och familjehem dels att på motsvarande sätt göra en ”matchning” beträffande barn eller ungdomar.

Ersättningsnivåer

I de öppna svaren beskrivs också att det finns flera familjehem ”på marknaden” som tar emot många placeringar. De säger sig vara professionella familjehem och tar mycket betalt. Kommunerna följer rekommendationerna från Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) beträffande arvode och omkostnader. Privata aktörer (avser konsulentstödd verksamhet, utredarens anmärkning) ger oftast mer i ersättning och då kan en kommun ha svårt att konkurrera. Detta medför att det kan vara svårt att få familjehem och jourhem i kommunens ”egen regi”.

Seminarium om gränsdragningsfrågor

För att få kompletterande information till uppgifterna i enkätsvaren anordnades ett mindre seminarium med företrädare för kommuner, Socialdepartementet (Utredningen om tvångsvård för barn och unga) och Socialstyrelsen. Syftet med seminariet var dessutom att belysa frågeställningarna både ur ett lokalt, praktiskt perspektiv och ett centralt perspektiv mot bakgrund av Socialstyrelsens uppdrag inom området gränsdragning mellan familjehem och HVB.

Inledningsvis i nedanstående sammanfattande referat från seminariet ges en allmän bakgrund till de aktuella frågeställningarna och ett referat av en aktuell kammarrättsdom som har betydelse för frågeställningarna i uppdraget. I övrigt refereras deltagande kommuners erfarenheter inom området som exempel på frågor med anknytning till det aktuella området. Därmed kompletteras de öppna svaren i enkäten.

Sammanfattning av synpunkter från seminariedeltagarna

Ett familjehem får inte enligt gällande definition i lagen bedrivas yrkesmässigt. Enligt kommunrepresentanterna ser verkligheten idag delvis annorlunda ut. Fler familjehem försörjer sig helt eller delvis på att ta emot placerade barn. I vissa fall kan verksamheten tänga HVB. Det rapporteras även om en aktuell dom i Kammarrätten³ som fastställer att ett familjehem kan betraktas som näringsverksamhet utifrån olika kriterier i skattelagstiftningen. Förutom vinstsyfte bedöms faktorer som självständighet i förhållande till uppdragsgivaren, antal uppdragstagare, hur fakturering sker etc. I det aktuella fallet var det ett familjehem som drev frågan om att betraktas som näringsverksamhet samtidigt som man uttryckligen inte ville ansöka om tillstånd att bedriva verksamhet i form av HVB.

En placerande kommun och ett familjehem ska skriva ett avtal om nämndens och familjehemmets åtaganden under placeringstiden. I avtalen kan frågan om familjehemmet kan ta emot barn från andra kommuner regleras. Det finns exempel på att familjehem trots detta anser att de har rätt att ta emot placeringar från andra kommuner. I sådana fall blir antalet barn eller unga i ett familjehem fler än den först placerande kommunen tänkt sig.

Beträffande antalet barn och unga i en familj framfördes att det inte enbart handlar om antalet placeringar. Det måste också vägas in om familjen har egna hemmavarande barn eller om det finns barn i hemmet där det finns beslut om vårdnadsöverflyttningar.

Deltagare från kommunerna beskrev att det rent allmänt inte är bra med många barn i ett familjehem. Det är inget som kommunerna önskar. De

³ Dom meddelad i Kammarrätten i Jönköping 2013-04-29. Mål nr 133-134-13.

uppgav att de försöker undvika denna typ av placeringar. Det är ofta familjehemmen själva som vill ha många placeringar.

Det ställs högre krav på ett familjehem idag än tidigare och barn som placeras har ofta stora behov. Familjehemmen ska vara aktiva i barnens skolgång och uppfylla andra delar av genomförandeplanen. Det kan bli problem enbart utifrån det faktum att man som familjehemsförälder sammantaget ska ha många kontakter till exempel med skola, föräldrar med flera. Då ett familjehem anser sig ha ett visst antal platser som ”ska fyllas” har det blivit fel fokus. Hemmet skulle behöva koncentrera sig på redan gjorda placeringar som kom till under vissa förutsättningar. Det finns exempel på familjehem som har ett mycket stort antal barn och unga från flera kommuner vilket upplevs som mycket tveksamt från en placerande kommun.

Ett familjehem som är konsulentstött har ofta en bättre ersättning än om det är anlitad direkt av en kommun. Det märks genom att kostnaderna för familjehemplaceringar har ökat. Samtidigt ges exempel på att det är barn i behov av mycket stöd som placeras i konsulentstödd verksamhet.

Beträffande de konsulentstödda familjehemmen finns observationer att det är vanligare att dessa tar emot placeringar från flera kommuner samtidigt. Inom området finns samma erfarenheter som inom andra vård och omsorgsverksamheter nämligen att större vårdbolag köper upp konsulentorganisationer. Det finns exempel på familjehem som en kommun sagt nej till men som finns med inom konsulentstödd verksamhet.

Om det finns egna barn i familjehemmet måste givetvis även detta räknas med i allt som ska göras i en familj beträffande alla barns behov. Man kan dock inte se enbart till antalet barn i ett familjehem utan måste se till de enskilda barnens behov och om dessa kan tillgodoses i en viss familj. Det kan också i en del fall vara positivt om det är relativt många barn och unga i ett familjehem. Ett exempel kan vara om en ungdom ska slussas ut från ett HVB. Den unge vill inte komma alltför nära en ny familj när han eller hon är på väg till ett självständigt liv, men kan under en övergångsperiod ändå behöva det stöd som ett familjehem kan ge.

Om utveckling av ett familje- och jourhemsregister

Socialstyrelsen anser att frågan om införandet av ett register över familje- och jourhem bör utredas. Det finns idag inga exakta uppgifter om hur många familjehem det finns i landet eller hur utvecklingen om antalet hem ser ut över tid. Beträffande familjehem som tar emot ett relativt sett större antal barn och unga finns det inte heller några uppgifter om hur detta utvecklas över en tid. Genom ett register kan utvecklingen följas till exempel beträffande antalet familje- och jourhem i landet, hur många barn och unga som finns i större sådana hem, lagrum för beslut, vistelsetider, utvecklingen av konsulentstött verksamhet med mera. Införandet av ett register innebär en utvidgning och utveckling av arbetet med förteckningarna över familjehemsplacerade barn (se sid. 9). Ett register gör det möjligt att kontinuerligt följa utvecklingen inom samtliga de områden som ska belysas i det föreliggande regeringsuppdraget till Socialstyrelsen. Insamlandet av uppgifter till registret kan förslagsvis ske i samband med, och med samma teknik, som den årliga inrapporteringen om insatser för barn och unga inom socialtjänsten. Därigenom kommer insamlandet av uppgifter om familje- och jourhem in i ett naturligt sammanhang. En utvidgad insamling kan, utöver de uppgifter som redan ska lämnas genom förteckningarna, omfatta uppgifter om

- Familjehems- och jourhemsföräldrar med personnummer.
- Ungdomar 18–20 år placerade i familjehem.
- Information om placerade barn och ungdomar är syskon.
- Barn och ungdomar i jourhem.
- Konsulentstödda familjehem.
- Familjehem inriktade på behandling.
- Ensamkommande asylsökande barn och ungdomar.

De uppgifter om personnummer, placeringstid och lagrum som finns i förteckningarna bör även gälla de föreslagna, utökade målgrupperna av barn och unga. Uppgifterna samlas i ett nationellt register över familje- och jourhem. Samtidigt bör möjligheter att samköra uppgifterna med barn- och ungaregistret utredas, då uppgifter om barn och unga, placeringstider, lagrum med mera redan finns där.

En uppbyggnad av ett familje- och jourhemshemsregister, på det sätt som skisseras ovan, kan säkert få en rad andra användningsområden som underlag för tillsyn, utredningar, forskning och annan kunskapsutveckling inom området barn- och ungdomsvård.

Frågan om en utvidgning av arbetet med förteckningarna och uppbyggnad av ett nationellt register över familje- och jourhemhem bör utredas närmare. Användningsområden och nyttan av ett register ska vägas mot frågor om uppgiftslämnarbörda och kostnader. Etiska överväganden måste göras rö-

rande ett nationellt register över familje- och jourhemsföräldrar, definitioner av begrepp måste ses över med mera. Vidare måste gällande regelverk anpassas till en utvidgad insamling och tillskapandet av ett sådant register. Ytterligare en fråga är vilken myndighet som ska ansvara för insamling och registret i övrigt. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar idag för HVB- registret medan Socialstyrelsen ansvarar för barn- och ungaregistret.

De nuvarande förteckningarna omfattar även placeringar enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Den utvidgning som föreslås här avser enbart placeringar enligt SoL respektive LVU, då uppdraget enbart avser familjehemsplaceringar med stöd av dessa lagar. I vilken utsträckning en insamling ska utvecklas för placeringar enligt LSS berörs inte här.

I detta sammanhang kan även nämnas att regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att föreslå vilka kvalitetskrav som ska gälla för hem för vård eller boende för personer med missbruks- eller beroendeproblem (S2013/3451/FST). Inom ramen för detta uppdrag överväger myndigheten att även belysa familjehemsvården för vuxna personer.

Avslutande diskussion

Utredningen visar att kommunerna har erfarenhet av att placera barn och unga i familjehem och jourhem med ett relativt sett större antal placeringar. Skattningar utifrån resultat av enkätundersökningen visar att cirka hälften av kommunerna anlitar 1–2 familjehem där det finns tre barn och unga placerade. Ungefär en tredjedel av kommunerna anlidade 1–2 familjehem med sammanlagt 4 placeringar. Antalet barn och unga 0–20 år som är placerade i familjehem den 15 mars 2013 med sammanlagt 3 barn och unga skattas till 1260. Det handlar i stor utsträckning om syskongrupper som placeras men det kan också vara barn och unga från helt olika ursprungsfamiljer. Kommentarer i de öppna svaren och i diskussionen vid det seminarium som anordnades kan tolkas som att de kontaktade kommunerna rent allmänt anser att det inte är bra med familje- och jourhem som har många placeringar. Ett familjehem ska svara upp mot många förväntningar och de barn och unga som placeras är ofta i behov av särskilt stöd. Det är obligatoriskt med en genomförandeplan vid placeringar och familjehemmet har ett givet ansvar i verkställandet av den.

Om ett familjehem beskriver att det har ett visst antal platser och kanske träffar avtal med flera kommuner för att fylla dessa platser kan de närma sig det som faktisk skulle kunna vara ett HVB. Om de därtill har ett relativt sett stort antal barn och unga hos sig under en längre tid med många in- och utflyttningar kan det ”familjelika” i ett familjehem bli svårare att upprätthålla.

Bilden är dock inte entydig, det kan finnas fördelar med ett visst antal barn och unga i en familj vid till exempel placeringar av en ungdom som är på väg att slussas ut från ett HVB och inte har direkt behov av att knyta an till en ny familj. Det handlar också om att matcha barn och familj väl liksom de barn och unga som ska bo i en viss familj. En del familjehem är erfarna och har goda förutsättningar att ha flera placeringar samtidigt. Det beror även på vilka förutsättningar i form av stöd som finns för familjehemmet.

En del kommuner har själva satt upp normer för hur många barn och unga som ska vara placerade i till exempel ett familjehem. Det är dock inte alltid det går att leva upp till detta då flera kommuner kan vara inblandade och det finns ett stort behov av familjehem. I de kontakter som Socialstyrelsen haft uttrycker några kommuner att det skulle kunna vara ett stöd för verksamheten om det, liksom var fallet tidigare, fanns rekommendationer om att ett familjehem endast får ta emot visst antal barn. I detta sammanhang kan nämnas att även Upprättelseutredningen [4] tar upp frågan om tillståndsplikt för vissa familjehem och anser att familje- och jourhem som tar emot fler än två barn, som inte är syskon, har tangerat gränsen för att vara en ”vanlig familj.”

Socialstyrelsens uppdrag är att kartlägga och beskriva gränsdragningsproblematiken mellan familjehem och jourhem respektive HVB. I grunden ligger frågor om tillsyn och att placerade barn och unga kan tillförsäkras en god och säker vård, vilket kan antas ha en direkt koppling till hur många

barn och unga som kan placeras i ett familjehem eller jourhem. Trots den kommunikation mellan kommuner som ska ske inför en placering i ett familjehem så beskrivs situationer där ett familjehem sammantaget tar emot fler barn än den först placerade kommunen avsåg. Detta kan tyckas tala för att det ska finnas ett tak på antal barn i ett familje- eller jourhem. Som nämnts är detta dock ingen enkel frågeställning.

Socialstyrelsen föreslår att frågan om inrättandet ett nationellt familje- och jourhemsregister utreds. Den nationella bild som efterfrågas i uppdraget av omfattningen av familje- och jourhem som bedriver verksamhet som liknar verksamhet vid HVB kan därigenom tas fram och utvecklingen inom området kan följas kontinuerligt. De uppgifter om familje- och jourhem med många placeringar som presenteras i rapporten har i huvudsak inhämtats genom en enkätundersökning och är behäftade med en viss osäkerhet. Uppgifterna avser, i enlighet med uppdraget, även situationen vid ett specifikt tillfälle. Ett register i enlighet med det som skisseras ger möjligheter att över tid kontinuerligt följa utvecklingen både beträffande familje- och jourhem inom samtliga de områden som ingår i uppdraget.

Referenser

- [1] Barn och unga i familjehem och HVB. Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter. Socialstyrelsen artikelnr 2013-1-1. Familjehem sid. 25, konsulentstött verksamhet sid. 81, placering av syskon sid. 164, jourhem sid. 25.
- [2] Lag om stöd och skydd för barn och unga (SOU 2009:68) sid 442- 443.
- [3] Barn och unga insatser 2012. Socialstyrelsen artikelnr 2013-6-40.
- [4] Barnen som samhället svek (SOU 2011:9) sid. 280.

Bilaga. Kvalitetsdeklaration av enkätundersökningens resultatet

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes via en webbenkät under våren 2013.

Ett informationsbrev samt länk, lösenord och id till enkäten skickades 26 mars till kommunernas/stadsdelarnas e-postadresser för vidarebefordran till socialchefen eller motsvarande. Tre veckor senare skickades en påminnelse till de kommuner/stadsdelar som inte besvarat enkäten. Ytterligare några veckor senare gjordes en telefonpåminnelse.

Kommunernas svar granskades på olika sätt. En första kontroll gjordes direkt efter svarsinmatningen. I samband med resultatframställningen granskades svaren ytterligare.

Statistikens innehåll

Population

Populationen omfattar Sveriges kommuner samt stadsdelarna i Göteborg, Malmö och Stockholm under år 2013.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Svaren på den aktuella frågan redovisas på riksnivå.

Tillförlitlighet

Urval

Det stratifierade urvalet bestod av 100 kommuner/stadsdelar. Sextiosex kommuner drogs slumpmässigt bland de kommuner som hade upp till 30 000 invånare och 12 bland de kommuner vars invånarantal översteg 30 000. Storstädernas stadsdelar fick utgöra en tredje grupp och ur dessa drogs också 12 stadsdelar.

Urval och svarsfrekvens beträffande enkätundersökningen.

Kommun- storlek		Antal kommu- ner/ stadsdelar	Urval	Antal svarande	Ovägt bortfall i pro- cent
<30 000	invå- nare	209	66	54	18
>30 000	invå- nare	78	22	16	27
Stadsdelarna i Göteborg, Malmö och Stockholm		34	12	10	17
Totalt		321	100	80	20

Vid riksskattningarna har hänsyn tagits till att urvalsfraktionen skiljer sig mellan strata. Låt p_i vara procentandelen kommuner/stadsdelar inom stratum i som uppvisar en viss egenskap, till exempel att de anlitar 1–2 familjehem där tre barn är placerade. Riksskattningen beräknas då som $\frac{1}{N} \sum N_i p_i$, där N_i är antalet kommuner/stadsdelar i stratum i . N är antalet kommuner/stadsdelar totalt i riket.

Vid skattningen av antalsuppgifter, till exempel antalet barn och unga i familjehem med sammanlagt tre placeringar, har svaren från de kommuner/stadsdelar som inte kunnat ge en antalsuppgift ersatts med medianvärdet för det stratum som kommunen/stadsdelen tillhör.

Ramtäckning

Med ramtäckning avses hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga i vilken utsträckning undersökningen nått de objekt som var föremål för mätning.

Samtliga kommuner samt stadsdelarna i Göteborg, Malmö och Stockholm har ingått i ramen och ramtäckningen är med andra ord komplett.

Mätning

I samband med datainsamlingen kan mätfel förekomma. Orsaken kan bland annat vara mätinstrument, informationssystem och insamlingssätt. I syfte att reducera mätfelen har frågeformulär och missiv konstruerats av ämneskun-
nig enkätfrågekonstruktör.

Enkätfrågorna rör huvudsakligen antalsuppgifter. I enkäten uppmanades kommuner och stadsdelar att ge en uppskattning i form av ett intervall för den händelse det inte var möjligt att få fram exakta uppgifter. ”1–2”, ”1–5”, ”5–10” och ”ca 3–4” är exempel på svar som lämnats. Det bredaste intervallet förekom som svar på frågan om antalet jourhem som kommunen/stadsdelen anlitate för placering av barn och unga, där ett av svaren var ”8–26”.

Bortfall

Av urvalets 100 kommuner/stadsdelar har 80 besvarat enkäten. Bortfallet uppgick till 18 procent bland kommuner med färre än 30 000 invånare och till 27 procent bland kommuner med fler än 30 000 invånare. Av storstädernas stadsdelar besvarade inte två av de tolv stadsdelarna urvalet inte enkäten, dvs. 17 procent.

Även kommuner/stadsdelar som besvarat enkäten har ibland lämnat enstaka frågor obesvarade eller besvarat frågan med ”vet ej”. Störst svårighet vållade frågorna om antalet familjehemsplaceringar enligt SoL och LVU, som 10 av kommunerna/stadsdelarna inte besvarade eller angav att de inte visste svaret på. Nio kommuner/stadsdelar kunde inte ange hur många av de familjehem som anlätades som även hade placeringar från andra kommuner/stadsdelar.

Bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetningen av materialet. För att minska risken för denna typ av fel finns kontroller vid såväl registrering, granskning, rättning som vid slutkontroll av resultatet.

I de fall ett svar avgivits i intervallform har intervallets mittpunkt använts vid beräkningarna. På motsvarande sätt har cirkauppgifter behandlats. ”ca 20” har vid bearbetningen till exempel behandlats på samma sätt som om svaret vore 20.

Samtliga kommuner/stadsdelar har besvarat frågan om hur många familjehem kommunen/stadsdelen anlätade för placering av barn och unga 15 mars 2013. Den följande frågan avsåg hur många av dessa familjehem som även tog emot barn och unga från andra kommuner och stadsdelar. En kommun har besvarat denna fråga med ”flertalet”. I detta fall har antagits att sextio procent av de familjehem som kommunen anlätade även har placeringar från andra kommuner/stadsdelar.

Jämförbarhet och sam användbarhet

Resultaten behöver inte alltid avspegla faktiska förhållanden. Avvikelserna kan bero på mätfel – till exempel kan frågor och anvisningar ha tolkats olika.

Frågor om statistisk metod besvaras av Robert Linder 075-247 30 00.